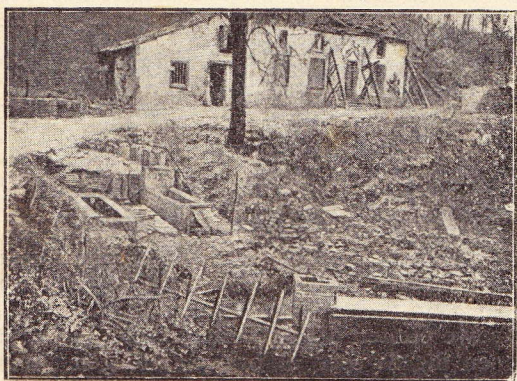

De fontein en het huisje van Pater Hilarion in het Priesterbosch.

geen gebeuren mocht, stampend in het ijskoude water, om te beletten dat hun voeten mochten bevriezen.

« Zeg, sergeant, we kunnen niet tot van avond in dit water blijven. Laat ons de lijken opstapelen, er zakjes aarde boven leggen, en er op gaan zitten. »

De vier mannen wierpen een drietal lijken boven malkander tegen een der wanden van den engen post, bedekten ze met zakjes aarde, en klommen op die kleine hoogte.

Maar de sneeuw bleef aanhoudend vallen. De aarde, waarin de jongens stampvoetten, was weldra in slijk veranderd, zoodat zij weer in het water stonden.

Over het bosch zweefde een doodsche stilte.

De naakte boomen leken schimmen.

Raven krasten akelig in de grijze lucht.

Bijwijlen knalde een schot, dof klinkend in de schijnbare eenzaamheid. 't Was alsof een steentje, met kracht over het ijs glijdend, in de verte verdween, te midden van het onder sneeuw bedolven bosch.

Alles was grijs, eentonig vervelend grijs.

Van het hoofd tot de voeten beslijkt door hun voortdurend leunen tegen de wanden der loopgraaf, kon men de manschappen zelfs op korten afstand schier niet herkennen. Zij hadden zoo lang in het gele water gelegen, dat men noch hun gelaatstrekken, noch de kleur hunner klederen kon onderscheiden. De dooden hadde men voor levenden aanzien, en omgekeerd, ware het niet dat de ijselijkste verminkingen den dood verrieden, die daar woonde.

Het was koud. De snerpande wind striemde de ongelukkige jongens, rillend over heel hun lichaam. Koortsig klappertandend, waren zij zoo uitgeput, dat de moed hun ontbrak om in beweging te blijven. Zij gevoelden zich machteloos en moedeloos. Ten slotte hielden zij zich stil en ontbrak hun zelfs de kracht hun voeten te bewegen, die langzaam bevroren en begonnen te gloeien. Zij leden vreeselijk.

« Geene hartversterking, vrienden? »

« Kom hier, 'k heb drank! »

De veldflesch, met den roodgetinten alkool, ging van mond tot mond; iedereen slopte een paar slokken op. 't Verhittende vocht verfrischte hen. Men las het op hunne gezichten.

En toch had niemand den moed om een gesprek te beginnen.

Zelfs korporaal Petit, de Parijzenaar, die duizend en één mop kende, bleef als levenloos bij een schietgat staan.

Sedert dien morgen hadden zij niets te verorberen gekregen.

Alles werd hun onverschillig; zij konden niet meer reageeren; een algeheele verstramming maakte zich van hen meester en ging den dood vooraf.

« Kom aan, Petit, moed houden! Ge zijt lijkebleek. Nog een slok alkool? »

« Mijn voeten zijn bevroren, ik kan ze niet meer verroeren », antwoordde hij op ontmoedigden toon. « Ik snak naar het uur der aflossing! »

De ingetogen stilte van het bosch werd plots door een hevig geweervuur gestoord.

De Duitsche machinegeweren ratelden, langzaam en regelmatig. De salvo's sneden als breede zeisslagen dwars langs het bosch. Boven dit lawaai uit dreunden de geweldige slagen der ontploffende 77-ers-granaten en de doffe losbarstingen der granaten van 105 en 210.

't Was de aanval! Een oogenblik ontstond er een wanhopig geharrewar onder de verrasten, doch slechts één oogenblik, want aanstonds snelde elk naar zijn post, en zij vuurden, vuurden des te schrikkelijker, daar zij wisten dat hunne positie in gevaar was. Het bewustzijn van het gevaar maakte de tongen los:

« Hé, nu staan w'er goed voor! Zoo ver van de loopgracht! Seffens misschien omsingeld! »

« Niet schieten, maar opletten! »

« Wij staan vlak in de vuurlinie! »

« Wij zijn geleverd! »

Gedurende enkele sekonden waren zij radeeloos, schoten zonder doel; ieder wist een voorstel te doen. De gejaagdheid ging stilaan over, zij kregen hun zelfbeheersching weer, en besloten eensgezind te weerstaan als een granietblok.

« Hier echter kunnen we onmogelijk blijven », meende de overste. « Met ons vijven zijn we tegen heel dien aanval niet bestand. »

« Toch moeten we het schieten voortzetten. »

« Maar er zijn bijna geen kardoezen meer! »

« Ziet, zij ontplooiën zich naar den rechterkant! Straks blijft er ons geen uitweg meer! »

« Vuur per salvo! Leet aan!... Vuur! »

« Al de kardoezen zijn afgeschoten! »

« Vooruit dan! Wij zullen pogen al kruipend te ontsnappen. »

Zich zooveel mogelijk voorover buigend, om niet getroffen te worden door de vijandelijke kogels, die door boomen en boschjes sisten, verwijsden zij zich.

« Wat vlugger, of we worden omsingeld! »

« Onmogelijk! De loopgracht is versperd door takken en lijken! »

« We moeten hier weg! »

« Duwt wat, ik houd er niet aan krijgsgevangen gemaakt te worden. »

Intusschen naderden de vijanden, wier stemmen reeds onze mannen in de ooren klonken.

De manschappen verwijderden met geweld de takken en schreden verder, zonder zich te bekreunen of zij op lijken gingen of niet.

Af en toe viel er een gansch uitgestrekt in de modder.

Allen voelden in zich die buitengewone kracht, door een nakend gevaar verleend.

Boven hun hoofd vloog steeds een dichte kogelregen.

« Kom aan, nog wat moed! We kunnen ons toch niet laten snappen. »

Met een uiterste krachtspanning baanden zij een weg door de takken, die den ingang van de loopgraaf versperden, om eindelijk hunne kameraden bij de schietgaten te bereiken.

De kapitein, een bejaard man, van kleine gestalte, een puntig baardje dragend en de beenen door groote botten beschermd, vroeg hun bejaard :

« Geen man verloren? »

« Neen, kapitein, maar 't heeft wat moeite gekost! »

« Ja, hoe dat? »

« Ha, kapitein! Waren wij ginder gebleven, de Moffen hadden ons gevat als muizen in een val. »

« Waren zij talrijk? »

« Het wemelde rondom ons van vijanden. Stellig bezetten zij thans den kleinen post. Wat konden wij gevieren beginnen? »

« Ge zijt druijpnat. Gaat u verzorgen en neemt wat eten. »

« 't Is voorzeker noodig, maar waar kunnen we zulks, kapitein? Er is geen vuur; en de soep, sedert dezen morgen reeds gebracht, moet wel koud geworden zijn. »

De vier mannen, wier gelaat onder den moeilijken tocht geel en vormeloos was geworden, trokken een voor een voorbij hun bevelhebber naar hun gourbi toe. Hun bleeke lippen rilden van koude; het slijk echter, dat hen overdekte, bellette zulks om te merken.

« Welnu, Petit? »

« Wij hebben niet weinig angst doorstaan, kapitein. Maar dit is 't ergste niet. Deden mijne voeten mij maar zulke pijn niet! Ik vrees, dat zij bevroren zijn. »

« Doe uw beenbanden los, maar zonder uwe schoenen uit te trekken; ge zoudt ze misschien niet meer aankrijgen. »

Op dit oogenblik werd het geweervuur heviger. Dicht bij den weg, in de diepte van 't bosch, weeralmden kreten.

« Iedereen aan de schietgaten! » beval de kapitein. « Opletten! Vuur per salvos! Legt aan... Vuur! »

En zich tot den verbindingsagent wendend, beval hij :

« L..., verzoek den kommandant twee kisten kardoezen te willen zenden. »

* * *

Een natte winterzon rees boven de blauwe sluiers van het bosch, te midden van een grijzen hemel.

Alles was rustig.

Boomtakken kraakten onder het gewicht van de sneeuw, den vorigen avond gevallen. Kleine rookkolommen stegen boven het bosch, langzaam en recht, de hoogte in. Het plein, links van het bosch, was hagelblank.

Een dunne, grijsachtige lijn, onderbroken door de kleine zwarte hoopen der schuilplaatsen, vormde de eerste stelling en liep in de verte verloren.

Blauwe punten bewogen zich op het plein : de mannen die de soep of brieven droegen. In de verte, aan den rand van het bosch, achter Fey-en-Haye, verraadden kleine blauwe rookzuilen de tegenwoordigheid van vijanden. Op den uitersten linkerkant dreunden nu en dan de doffe slagen van het kanon van St. Mihiel of van Eparges.

De mannen rustten in hun schuilplaatsen, of kloven buiten groote houtblokken.

De luitenant naderde een der gourbi's :

« Waar is korporaal Petit? Ah, hier. Zeg eens, Petit, ge moet van avond op patroelje. Ik zend u, omdat ge steeds uw plan weet te trekken. Neem vier mannen met u mede, of liever, neen, drie zal wel volstaan. Ge zult langs het plein trekken en Fey-en-Haye zoo dicht mogelijk naderen. De kommandant wil weten of de omtrek van het dorp bewaakt wordt. »

« Om wat uur?... Maar, luitenant, dat het dorp bewaakt wordt lijdt geen twijfel, daar men er voortdurend rook ziet boven drijven. »

« Luister, Petit, het is een bevel. Ik kan er niets aan verhelpen. Te elf uur gaat ge van hier weg. De tweede patroelje, twee uren later. Begrepen? »

« Jawel, luitenant. »

's Avonds kwam de korporaal na het eten in den gourbi, en, terwijl hij zich de handen wreef, riep hij :

« Jongens, we gaan ons van avond vermaken. Wie vergezelt me van nacht op patroelje? Ik heb me voorgenomen Fritz een part te spelen. Luistert! De luitenant zou gaarne weten of de omtrek van het dorp bewaakt is. En ik ga dat zoo aan boord leggen : Ge kent de groote stroomijdt vóór Fey-en-Haye, links van den weg, niet waar? Welnu, wij gaan die in brand steken. »

« Zijt ge gek, Petit?... En daarna? »

« Daarna?... Maar, begrijpt ge dan niet dat, zoo er Moffen vóór het dorp liggen, — en ik weet dat zulks het geval is, — zij benieuwd zullen zijn om te weten wat er gaande is? En dan... Komt 'e, Marokkaan? »

De Marokkaan lag plat uitgestrekt in zijn schuilplaats. Hij lichtte zijn deken op, vertoonde zijn komisch, vertrokken gelaat met zijn scherp neusje, en zijn ronde zwarte oogjes, waarin het verstand te lezen stond. Een vrouwmutsje spande om zijn hoofd. Bij dit zicht, proestten al de jongens het uit van lachen.

« Als Fritz te bezoeken is, dan ga ik mede! »

En hij kwam van onder zijn deken uit.

« Wij gaan natuurlijk zonder uitrusting; dat

zou onze tegenwoordigheid verraden. Maar, kardoezen! Met volle zakken, hoor!... En gij, Lamour, geen lust?»

« Vast en zeker! Ik ga mee! »

Een teeken van blijdschap bewoog Lamour's dun geitenbaardje.

« Waar is mijn boog? Hier! Kom aan! »

De korporaal, door zijn mannen gevolgd, verliet den gourbi.

Hij bleef even bij de schildwachten, aan de schietgaten, staan.

« Zegt eens, jongens, wij gaan de hoornijdt vóór het dorp in brand steken. Zoodra ge de vlammen ziet, moet ge goed uitkijken. De Moffen komen er zeker en vast op af, en dan is 't woord aan u. Maar ziet uit, dat ge niet op ons schiet, bij onze terugkomst. »

De mannen sprongen uit de loopgraaf en trokken langzaam, lichtjes voorover gebogen, het

geweer in de hand, het plein over. Zij stapten over den pindraad, die de loopgraaf beschermde, maar, hoe voorzichtig zij ook waren, konden zij een soort schril geschel niet voorkomen, veroorzaakt door de ledige flesschen en sardinnedoosjes, aan den prikkeldraad als voorzorgmaatregel vastgehecht.

« Past op daar, met dit lawaai! » riep de korporaal verbolgen. « Er valt hier voorzichtig te zijn. De Moffen zijn al slim genoeg. Vooruit nu! Lamour, gij komt achter mij. Marokkaan, neem den linkerkant, en gij den rechter. Elk van ons zal zich enkel bekommeren om wat juist voor hem ligt. We mogen malkander niet uit het oog verliezen. »

De maan was achter de wolken weggekropen, en een akelig-sombere nacht lag op de met sneeuw bedekte aarde. In 't Priesterbosch weerklonk slechts nu en dan een zeldzaam geweer-schot.

De manschappen gingen, langs de velden, traagjes vooruit. Bij 't minste gerucht, lieten zij zich, plat uitgestrekt, in de bevroren sneeuw vallen, en bleven in deze houding tot alles weer rustig was. Dan vorderden zij weer, zoo diep

mogelijk voorover gebogen, hun weg. Niemand sprak, en de jongens gehoorzaamden aan de gebaren van hun overste.

Plots bleef deze staan. De anderen wierpen zich ten gronde.

« Hé, Marokkaan », vroeg de korporaal fluisterend, « ziet ge die zwarte gedaante, daar? Zou dit geen Mof zijn? »

« Wacht even, ik ga mij er van vergewissen. »

De Marokkaan verwijderde zich al kruipend, zijn geweer in de eene hand. Wanneer hij voldoende het twijfelachtig zwart voorwerp genaderd was, dat ten gronde lag, maakte hij een onverwachten sprong en duwde er zijn bajonet in. Hij boog zich voorover, en begon zoo smakelijk te lachen, dat de mannen naderbij traden.

« Wat is er? »

« Het is een stroobussel met een beetwortel! 't Is wel de moeite! »

En weer verder ging de tocht. Enkele passen verder bleven zij staan en gingen in de sneeuw liggen.

« Ai, ai, Petit, mijn handen beginnen te bevriezen. »

« Zwijs dan toch. Daar, vlak vóór ons, beweegt zich iets. »

« Ditmaal kon het wel eene kool wezen. »

« Als men maar geen lichtpijl in het Priesterbosch afschiet. »

De korporaal had nauwelijks gesproken, wanneer boven Quart-en-Réserve een lichtpijl opging, die, ontplofend, geheel het plein hel verlichtte.

In een ommezien lagen de mannen weer ten gronde, zich zoo klein mogelijk trachtend te maken.

« Daar hebt ge het », zegde de Marokkaan; « het spel begint. »

Op hetzelfde oogenblik weergalmde het geweevuur in het Priesterbosch, terwijl de lichtpijlen elkander dichter opvolgden. Men oogenblik baadde heel het plein in een helderen gloed, net als bij vollen dag. De vijanden moesten echter niets bemerkt hebben, want het geweevuur verminderde langzamerhand; er werden ook geen lichtpijlen meer afgeschoten, en met de duisternis trad de kalmte wederom in.

« En nu, mannen, van de gelegenheid gebruik gemaakt! »

Zij hernamen hun opmarsch. Na eenige schreden evenwel bleven zij alweer in vertwijfeling staan. Zij waren zoo ver van hunne vrienden, en wat kon er niet gebeuren?

De korporaal deed teeken; de mannen naderden.

« Ge ziet dien grooten zwarten hoop, het is de stroomijdt. Ik steek er het vuur aan, en wij verwijderen ons oogenblikkelijk. »

De korporaal trok alleen verder op. Toen hij vlak bij de stroomijdt stond, nam hij een solferstiekje: een licht gerucht weerklonk, een vlammetie flikkerde en... het doel was bereikt!

De vier moedige mannen zetten het op een drafje en, na enkele minuten, waren de jongens terug op hunne bestemming.

« En nu oppassen; het spel is aan den gang. Wij zullen hun eenige rake salvo's zenden. »

Zooals te voorzien was, werd de stroomijt een afgrijselijke vuurpoel in dien somberen nacht. De Moffen, verschrikt en onthutst, kwamen uit alle richtingen toegelopen. Was het een teeken? Zij liepen rond de stroomijt, terwijl hun schaduwmotrekken zich afteekenden op den gloed.

«Vuur per salvos! Legt aan!... Vuur!» riep de korporaal. «Vuur per salvos! Legt aan!... Vuur! Heel goed. Hebt ge Fritz gezien?»

En, gelukkig om de uitgehaalde grap, begon hij in de loopgracht te springen.

De luitenant naderde op het gerucht van de losbrandingen.

«Wat geschiedt er?» vroeg hij ongerust.

«Oh, luitenant, wij hebben hen goed te pakken gehad. We gingen op patroelje, staken de groote stroomijt in brand, en, toen wij de Moffen er zagen rondzwerven, hebben wij hun een paar flinke salvo's gezonden. Er moeten er minstens een tiental gevallen zijn. Thans kunt u overtuigd wezen, dat er Moffen vóór het dorp liggen.»

«Wie heeft dien «truc» uitgedacht?»

«Wel, luitenant, zoo zijn nu eenmaal al de jongens van het dertiende arrondissement. Ware grappenmakers, niet?»

«Heel goed. Maar ge schijnt kou te hebben. Kom u in mijn gourbi verwarmen. Vraag aan mijn «cuistot» of hij niet wat brandewijn heeft. Uitzien, schildwachten! De Moffen zullen wel op weerwraak zinnen.»

De Marokkaan, op het punt den gourbi zijner sectie binnen te gaan, keerde zich om, en zegde rustig, met een schertsenden glimlach:

«Vrees niets, luitenant; tegen ons lukt zoo iets niet.»

Iemand riep:

«Marokkaan, er is een pakje voor u gekomen!»

«Voor mij? Opperbest.»

En, zich tot den korporaal wendend, zegde hij:

«Zeg, korporaal, ik voel weer mijn rhumatisme. Ik ben ziek. Onnoo!ig mij te storen. Buitendien, ik ga op jacht. In mijn hemd krioelt het van springers.»

Hij trok binnen, ging op het stroo zitten en begon kalmpjes zijn ongediert te zoeken.

IV.

Tot driemaal toe poogde men er meester van te worden, en telkens moest men zich voor het moorddadig vuur der machinegeweren, die de kompagnies uitroeiden, terugtrekken. De eenen dachten haar gebetonneerd, anderen meenden haar enkel goed verdedigd. Wat er ook van weze, men besloot zekeren dag die vijandelijke loopgraaf te doen springen.

Men moest een mijn graven.

's Avonds van den dag waarop 't bevel kwam van den post van den kommandant verscheen een sergeant der genie in de loopgraaf. Hij onderzocht de plaats, koos enkele mannen uit, mijnwerkers uit het Noorden, die, samen met de soldaten der genie, gedurende acht uren moesten werken, om daarna acht uren te rusten.

Het was een zwaar en moeilijk werk, waarbij meer dan één in den somberen onderaardschen gang zijn leven liet.

De mijnenstrijd duurde heel den winter 1914-1915.

Eenvoudig, maar onverschrokken, vervulden de soldaten der genie hun taak.

In hun hemdsmouwen, geknield, kropen zij in den gang, scheurden hun kleederen aan de steenen van den wand, groeven uren lang met onvermoeibaren ijver, steeds gevaar loopend op den eenen of anderen vijand te stuiten, waartegen men zich bij middel van een mes moest verdedigen, of door eene ontploffing van een kwetser in de lucht te vliegen.

De taak dezer onbekende helden was des te ondankbaarder, daar zij niet streden onder de met bewondering toezieende oogen hunner kameraden. Op verschillende meters onder de aarde, geheel alleen, hadden zij zich te verdedigen tegen een vijand, in een der lange gangen verschoolen.

Wanneer een kwetser ontplofte, waren ze meestal gedood, verplet of verstikt. Zij bleven vaak lange uren, half verplet, in een somber hol opgesloten liggen. Dan groeven zij, soms zonder juist te weten welke richting zij te nemen hadden, en bevonden zich dan plots weer onder de Deutsche stellingen.

Om aan de krijgsgevangenschap te ontsnappen, herbegonnen zij in tegenovergestelde richting te graven, en slaagden er in, na verschillende dagen van taaie volharding, uitgeput en uitgehongerd, in de Fransche lijnen terug te komen.

En dit akelig werk, voor eigen levensbehoud, werd voltrokken in die aarde, die vaak hun eigen graf werd.

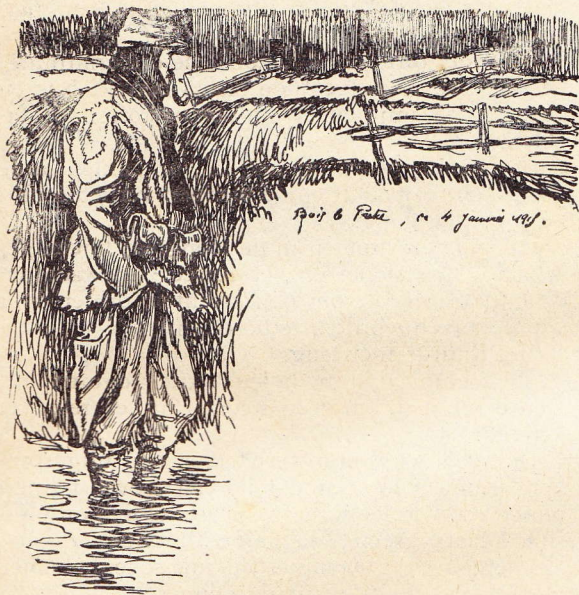
De kompagnies der genie, die, dank aan hun mijnen, het voetvolk toelieten voet voor voet het bosch te heroveren waarin de vijand zich zoo stevig genesteld had, kunnen niet genoeg geloofd worden.

Zij mochten zich vergenoegen met de gravingswerken. Maar zij begrepen hun plicht geheel anders.

Door de heldhaftigste geestdrift gedreven, namen zij aan de stormaanvallen deel en liepen voor de linietroepen, om de pindraadversperringen weg te ruimen. Ofschoon zonder geweer, vochten zij toch als duivels.

Zoo sprong, zekeren dag, een geniesoldaat in een nest van machinegeweren, en sloeg, bij middel van zijn zware schaar, zijn vijanden den kop in. Hij laadde een machinegeweer op zijn rug, en keerde zegevierend naar de eigen stellingen terug.

Een ander, een sergeant, belette den vijand in een trechter te treden, oogenblikkelijk na de ontploffing, zijn tegenstrevers een voor een doodend, naarmate zij beproefden er binnen te dringen.

Het gebeurde ook, dat men hen 's nachts uitzond, om versperringen nabij de vijandelijke lijnen te plaatsen. Zij kwetsten hun vingers aan den ruwen prikkeldraad, sloegen hun paaltjes zoo geruchtloos mogelijk in den grond, en werden onverhoeds door de kogels van een schildwacht, die hen te zien kreeg, neergeveld.

* * *

Die vijandelijke loopgraaf moest opgeblazen worden ; 't was beslist !

Bij het vallen van den nacht, bracht men al het noodig materiaal aan. De jongens der eerste ploeg schoten hun mantel en jas uit, en begonnen te graven in vijandelijke richting.

« Zoo stil mogelijk te werk gaan. Wij moeten den vijand verschalken. »

De ondermijners groeven langzaam, geknield, en vingen den grond in tentzeilen op, die andere mannen buiten den onderaardschen gang gingen leegschudden.

Na korten tijd was men al zoo ver gevorderd, dat twee mannen, op hun volle lengte uitgestrekt, er achter malkander konden liggen.

Een der jongens, achterwaarts kruipend, ver-

scheen en verklaarde met verontwaardiging :

« Genoeg !... Stel u voor : We zijn juist op een Duitschen beirput gevallen. Hun papier en het overige valt op ons hoofd. »

De sergeant der genie, die rustig het werk onderzocht, antwoordde lachend :

« Wat wilt ge er aan doen ; leg een tentzeil overige valt op ons hoofd. »

« In ieder geval, ik vind het slecht dat zij juist hun beirputten boven ons hoofd hebben », antwoordde een der mannen.

« Herneem maar gauw uw werk, er valt geen tijd te verliezen. »

De man kroop terug in den somberen gang en hervatte zijne taak.

Hij was mijnwerker in het Noorden, klein, maar sterk gespierd, een onverstaanbaar dialect sprekend, verlekkerd op wijn, maar nog meer op alkool.

Het uithoudingsvermogen der manschappen was gekend. Niets kon hen weerhouden, wanneer zij eenmaal een werk op zich namen. Maar af en toe keerden zij zich om en vroegen :

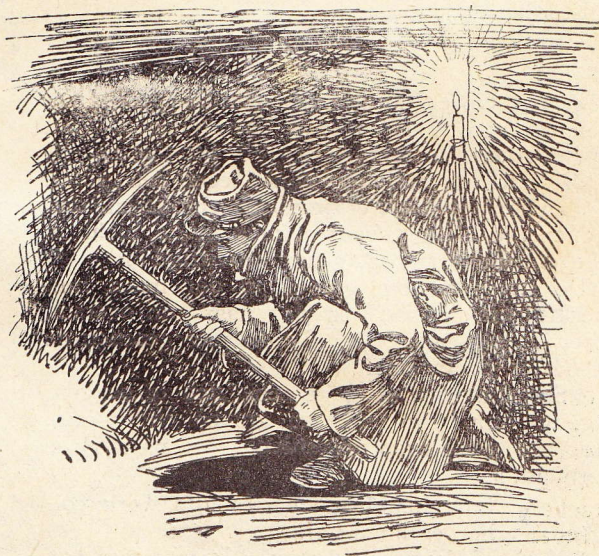
« Wie heeft er een druppeltje ten beste? »

Men overhandigde hun het gevraagde, en zij hervatten hun taak, gelukkig hun vroeger ambacht te kunnen uitoefenen.

« Men zou zich in put 4, te Anzin, wanen ! »

« Inderdaad, en binnen een uur gaan wij eten. »

Zij drongen hun punthouweelen, bij het flets licht eener kaars, in een muurnis geplaatst, in

den grond, zonder acht te slaan op steenen noch aarde, waaronder zij zelf schier bedolven geraakten. Naarmate zij vooruit gingen, stelden zij de houten kaders — de steunwanden der gangen — op.

Het punthouweel van een der soldaten drong in een kleurige stof.

« Wat is dat? » vroeg hij, « Dat ruikt niet lekker ! »

Hij nam zijn kaars en herkende, bij het licht,

lijken in staat van ontbinding, die een scherpweën reuk verspreidden.

« Ik geef het op. Sergeant, kom eens zien! Brrr!... »

« Dit zal u toch niet weerhouden, zeker? Men zal u wat alkool geven, en ge zult den reuk vergeten. »

De twee mijnwerkers kropen terug in den gang en ruimden de lijken weg, door een bombardement op verschillende meters onder de aarde begraven.

« In elk geval zou ik, na den oorlog, in dit bosch geen mijngraver willen wezen. »

« Ik val liever op een rijken kolenader, dan op een ontbonden menschenlichaam! »

Na enkele oogenblikken was de hinderpaal overwonnen. Het zwart vleesch lag aan stukken getrokken in de zeilen en werd in allerijl weggedragen.

De gang vorderde, lichtjes naar beneden hellend, regelrecht vooruit, met zijn houten wanden en zoldering. Regelmatig losten de ploegen elkander af. De jongens groeven geestdriftig, de houten kaders vóór zich schuivend.

Bij het kriecken van den dag gebeurde er iets eigenaardigs: Terwijl allen nog steeds koortsachtig voortwerkten, legde plots een der mijngravers zijn werktuigen neer.

« Kameraad », sprak hij, een beetje benauwd, tot zijn makker die achter hem de aarde in zakjes vergaarde, « luister nu eens; wat is dat gerucht en dat gedommel onder onze voeten? »

De twee mijnwerkers, met de gehoorscherpthe hun eigen, strekten zich plat op den grond uit en luisterden.

« Inderdaad, jongen, er wordt gegraven onder ons. »

« Ongetwijfeld Moffen, die een kamouflet maken om ons in de lucht te doen vliegen. Laat ons nog eens luisteren. »

Zij brachten opnieuw het oor tegen den grond.

« Indien we dat werkje niet verhinderen, dan loopen we allen gevaar seffens in de lucht te vliegen. Gauw den sergeant verwittigd! »

De twee mannen grepen in der haast hun werktuigen en spoedden zich naar hun overste, bij wien zij gansch bevuild en met gescheurde kleederen aankwamen.

« Sergeant », haastte de eene zich te zeggen, « gauw hulp! De vijanden graven onder ons! Nog een, twee uren misschien... en ons werk is vernield. »

« Bah! Laat hen begaan; als hun werk volbracht is, herbeginnen wij. »

Inderdaad, korten tijd nadien hoorde men een doffen slag in den gang dreunen; een weinig rook ontsnapte aan de opening.

« Wacht even, tot de gassen weggetrokken zijn. Dan gaat ge aan het werk terug, maar neemt uw dolken mede, voor het geval dat ge in den put een vijand mocht aantreffen. »

De tweede ploeg drong al kruipend in den gang.

Enkele oogenblikken nadien verscheen een der mijngravers terug, zeggende:

« Het gaat opperbest. Ons werk is schier onge-

deerd gebleven; slechts één kader is er stuk geslagen. »

Hij ging terug in den gang, met punthouweelen, korte schuppen en zeildoeken, en de jongens herbegonnen met haast te graven, om op hunne beurt de vijandelijke loopgraaf op te blazen vóór een tweede kwetser hen zeiven deed springen.

Maar de taak werd gedurig moeilijker, want de gang werd zeer lang, en in plaats van aarde moesten zij nu steenen uitgraven.

Een dag verliep, dan een tweede, zonder dat de ploegen het werk onderbraken.

Dan keerde een der gravers voorzichtig uit den gang en verwittigde den sergeant:

« Ik geloof, dat we de mijnkamer mogen maken; wij mochten onder de vijandelijke loopgraaf zijn. »

De onder-officier onderzocht de ondermijning, bevond dat de aangeduide plaats bereikt was en deed in de mijnkamer de springstoffen opstapelen.

De opening werd bij middel van zakjes aarde goed dicht gemaakt, en de mannen verlieten blijgenood den gang.

De soldaten stonden in de loopgraaf bijeen geschaard, de bajonet op het geweer, en wachtten de ontploffing af, om den trechter, die er door zou gegraven worden, te bezetten.

Het duurde niet lang.

« Verschuilt u in uw hollen! » riep de luitenant, « en beschut u, om geen steenen in het gelaat te krijgen. »

Die woorden waren ternauwernood uitgesproken, wanneer, op een afstand van zoowat twintig meter voor de loopgraaf, een geweldige ontploffing plaats greep; de aarde dreunde er van; steenen, aarde, boompjes en menschenlichamen werden woest de lucht ingeslingerd.

Dekens, waarin Moffen sliepen, werden door de kracht der gassen op een groote hoogte gejaagd, en daalden al zwevend, tot zij aan den eenen of anderen boomstam bleven hangen.

« Vooruit! » klonk het bevel.

Vlug sprongen de jongens uit hun stelling en wipten in den breedten trechter, waar enkele Moffen dood of gewond lagen. De andere vijanden, door schrik bevangen, lieten zich gemakkelijk krijgsgevangen nemen.

Een machinegeweer lag aan stukken en lange reeksen kardoezen lagen op den grond verspreid.

« Maakt spoedig schietgaten », beval de luitenant.

Zakjes aarde werden eerst opeen gestapeld, want de nieuw veroverde stelling moest versterkt worden.

Eenige oogenblikken later was het werk voltrokken, en bij de schietgaten stonden de geweren opgesteld.

« Opgepast! De Moffen naderen op de linkerzijde. Zij volgen de loopgraaf. Handgranaten gereed! »

De granaatwerpers namen ieder een paar bommen op, slingerden ze naar de aanvallers, met zulke juistheid en goed gevolg, dat deze in allerijl op de vlucht sloegen.

De mijngravers verbonden den trechter bij

middel van een gang aan het loopgraven-net, en bij het vallen van den avond was de stelling geheel ingericht.

De luitenant wendde zich tot een verbindings-agent, zeggende :

« Vraag aan den kommandant een grooten voorraad rimpelen en granaten te zenden. Verzoek ook sergeant L... zijn machinegeweer naar men over te brengen. »

De man verwijderde zich schokschouderend.

« Er is niets te vreezen, luitenant », beweerde hij. « De Moffen zullen den trechter met de bajonet trachten te heroveren. Twee onzer salvo's zouden hen tot staan brengen. Maar zij zullen een mijn graven en ons binnen drie dagen op hunne beurt opblazen. Als stroonalmppjes zullen wij in de lucht vliegen, en ofwel gevangen genomen worden, ofwel ons leven er bij inschieten. »

En op het Deutsche machinegeweer wijzend, dat aan stukken lag onder een hoop riggeis en zakjes aarde, sprak hij :

« Zóó zal het legerbericht morgen luiden : « In het Priesterbosch deden wij een trechter springen en namen wij een machinegeweer », en degenen die den oorlog volgen... van verre, zullen hun glaasje bock leegdrinken en zeggen : Er is geen nieuws ! Middelerwijl gaan wij alweer een nachtje in het water doorbrengen. Daar begint het al te regenen. Maar waar blijven de mannen met de soep ? »

« Zij werden in een der gangen gedood. Een verbindingsagent heeft mij daarvan zoo juist ingelicht. »

* * *

Het vooruitzicht van den komenden langen nacht, dien zij in regen en slijk gingen doorbrengen, onderbroken door tegenaanvallen, die de vijand stellig ging ondernemen om de verloren stelling terug te veroveren, lichte hun niet toe.

Zij groeven sprakeloos een put, om zich daarin toch maar eenige oogenblikken aan den slaap te kunnen overgeven, want zij wilden van de betrekkelijke rust gebruik maken.

Wel kwam er geen einde aan het geweervuur, maar om de eenige geweschoten, die nu en dan eens knalden, bekommerden zij zich bijster niet veel. Als 't daar maar bij bleef !

Het gebeurde ook wel, dat een machinegeweer, opgesteld om een vijandelijke loopgraaf in flank onder vuur te nemen, gedurende eenige sekonden ratelde ; daarna werd het weer stil, en men hoorde langen tijd niets meer.

De regen viel eentonig, fijn en koud. Soms waren het weer dwarrelende, zachte sneeuwvlokjes, en dan was het alsof men een breeden sluier boven het groote woud had opengespreid, om al de geruchten te verdooven.

Het kon er dan zoo vreeselijk eenzaam zijn, dat men zelfs in 't bijzijn van al de anderen bang was.

Sissend schoot nu en dan een lichtpijl door de ruimte, welke de sneeuwvlokjes verlichtte, die even schitterden als duizenden kleine kristal-

steentjes, maar oogenblikkelijk hun glans verloren.

* * *

Drie dagen verliepen.

Dien wintermorgen was het onmogelijk de kleur der natuur en der mannen, die men voor zooveel dooden kon aanzien, te bepalen.

In den grooten trechter, weinige dagen te voren verwekt, thans ordentelijk in loopgraaf veranderd, en aan de achteraan gelegen stelling bij middel van gangen verbonden, waakten twee schildwachten bij de schietgaten.

De schapenvachten, die zij over hun hoofd en hun schouders hadden geslagen, verleenden hun een zonderling uitzicht, toen zij daar mijmerend stonden te kijken naar hunne makkers, die de gangen groeven.

Plots hoorden zij onder den grond een gerucht als van tegen elkaar slaande keien.

« Wat is dat ? » vroeg een hunner. « Hetzelfde spelletje als voor eenige dagen ? »

Beide mannen knielden en drukten hun oor tegen den grond.

« Inderdaad. We moeten weg !... Als we maar wisten wanneer het tijd is om te vluchten ! »

« Ik verwittig den luitenant, en kom met een mijnwerker terug, die ons kan inlichten. »

Weinige minuten later was de officier toegesnel, vergezeld van een soldaat.

Deze, een kleine, struische mijnwerker, luisterde op zijn beurt.

« De Moffen leggen een mijn aan », beweerde hij. « Zij graven niet meer. Luister, dit dof gerucht wordt veroorzaakt door voortgetolde springstoffen. »

« Hoeveel tijd blijft er volgens u nog vóór de ontploffing ? » vroeg de officier.

Opnieuw boog de man zich naar den grond.

« Oh », hernam hij, « zij zullen weldra hun taak voltooid hebben. Vóór twee uren verstrijken, maken wij een walsje. »

« Goed. Schildwachten, aandacht geven bij de schietgaten ! »

En zich tot een onder-officier wendend, die intusschentijd naderbij kwam, vervolgde hij :

« Sergeant, doe al de jongens naar de tweede loopgraaf terugtrekken, en zorg dat zij zich bij de schietgaten, naar dezen trechter gericht, spoedig opstellen. Het is onnoodig dat het machinegeweer verloren ga ; breng het terug achteruit. De schildwachten zullen zich eerst op het laatste oogenblik verwijderen. »

Het duurde niet lang of de geweren waren uit de schietgaten weggenomen. In den trechter bleven nog alleen de twee schildwachten achter, die rustig het gepast oogenblik afwachtten, om zich op hun beurt te verwijderen.

Thans hoorde men de Moffen duidelijk werken : springstoffen aanvoeren en de mijn met zakjes aarde dichtmaken.

Niet tegenstaande dit, bleven de twee soldaten op hun post. Sedert langen tijd gewend het gevaar voor oogen te zien, wachtten zij met een bewonderenswaardige bedaardheid, ofschoon zij voelden dat hun dood onder hun voeten voorbereid werd.

Alle gerucht hield op.

« Men hoort niets meer. De mijn is gestopt. Zij zijn vertrokken. Willen wij gaan? »

« Neen! Verroer u niet... » hernam de andere gejaagd. « Zie, links hoopen de Moffen zich in de loopgraaf op. Zij staan klaar voor de bestorming. Laat ons in den hoop vuren. Vooruit! »

Hij huilde als een waanzinnige.

Op hetzelfde oogenblik, terwijl de twee soldaten hun geweren afschoten, zonder aan den dood te denken die hen ging begraven, sprong de mijn, met een zoo verschrikkelijk lawaai, dat heel het bosch er van weergalmde.

Het was als de losbarsting van een vulkaan.

Steenen, takken en zakjes aarde vlogen hoog de lucht in.

Te midden van dien warboel kon men duidelijk twee lichamen onderscheiden, spoedig terug nedervallend.

Het waren de twee schildwachten, die op hun post gebleven waren en tot het einde toe vuurden.

Op het oogenblik dat de vijand jubelend op den rand van den trechter verscheen, gereed om er in te springen, knetterde het machinegeweer en de Moffen stuikten gewond of gedood voorover.

« Vuurt, kinderen! Vuurt! Dit doet hun goed! »

Eenige minuten later bezetten de soldaten den trechter, en spanden zich andermaal in om hem te versterken.

Zij vonden twee geheel verminkte lijken, die der schildwachten, gevallen bij de schietgaten, die hun als post werden aangewezen.

De luitenant naderde en zegde groetend :

« Brengt zorgvuldig het overschot uwer twee kameraden weg. Zij vielen als helden. Wanneer

wij gaan uitrusten, zullen wij bloemen op hun graf leggen. »

V.

Het Priesterbosch, met zijn teedergroene valleien, zijn heuvelen naar de Moezel gekeerd, en zijn mooie fontein van pater Hilarion, moest vroeger een heerlijk landschap geweest zijn.

Zijn breedstammige eiken en dicht struikgewas boden er een grootsch karakter aan.

Daar gingen de Mussipontains bij zomeravonden in den lommer kuieren.

Helaas, sedert den grooten wereldoorlog werd de naam van het bosch nog enkel met vrees uitgesproken; het was het oord van den dood geworden.

De landbouwer die het in de verte ziet, zijn dorp beheerschend, kijkt er naar op met sombere blikken. Menige moeder weent bij 't zicht ervan, en als men er over spreekt in tegenwoordigheid van snoezige kinderen, dan drukken zij hun vingertjes op uw lippen, fluisterend : Vadtje werd er gedood.

Gehaat bosch, in de geschiedenis wordt uw naam voor eeuwig gevloekt! Daar kwam de mensch nooit zonder het hoofd te bukken, als de ossen die men naar het slachthuis leidt.

Hoeveel menschenlevens gingen in dit akelig bosch niet verloren! Is uw grond niet verzadigd door die duizenden lijken? Is uw struikgewas niet verrot door het gulzig gedronken bloed? Zijn uw afgeknotte boomen geen eeuwig bewijs van de moorderijen die er werden aangericht?

* * *

Het Priesterbosch was evenwel niet groot.

Slechts enkele minuten zijn er noodig om van de herberg « St. Pieter » naar den weg van Norroy te gaan.

Quart-en-Réserve benam evenmin veel plaats.

Maar voor hen die er vochten, die weken en weken noodig hadden om er een gang te graven en eenige meters terrein te winnen, die achtereenvolgens al de blockhausen, die het versterkten, moesten innemen, scheen het uitgestrekt en ontzaggelijk.

Mannen sleten er maanden en maanden, en nooit wist een hunner waar het bosch begon en waar het eindigde, en hoe diep het was.

Wat kon hun dat maken?

Zij boden weerstand en leden in stilte, bewust dat hun ellende noodig was. De herinnering aan een akker gelegen in Ile-de-France, of aan een wijngaard in de Champagne-streek, bekommerde hen veel meer dan te weten wat er aan de overzijde van het bosch wel kon wezen.

Zij kenden hun loopgraaf, de gangen die er henen voerden, en nog beter hun gourbi, de spleten van het dak waarlangs het water sijpelde, het nisje in den wand om er het kaarsje in te plaatsen, en de beste plaats waar het stroo het minst nat werd.

Maar verder reikte hun weten niet.

Zij zouden verloren geloopt zijn, indien zij zich naar de loopgraaf hadden begeven, door de naburige kompagnie ingenomen.

Priesterbosch: Sektor van het «Croix des Carmes.»

Zoo bestonden zij, lieten zich blindelings leiden.

Zij deden wat men hun beval, welke kracht-inspanning of offer men ook van hen mocht vergen. Zij bromden wel wat, maar volbrachten toch wat hun opgedragen werd.

* * *

Helden, doordrongen van een sterken geest van zelfverloochening, begrepen zij zelf de schoonheid niet van de grootsche daden die zij dagelijks volbrachten. Zij zouden gelukwenschen met verwondering ontvangen hebben. In hun eenvoud waren zij zich niet bewust van hun dapperheid. Zij leefden nog enkel om te lijden, te strijden en, ja, te overwinnen. Hun arm lichaam was vaak danig vermoeid. Dan zwegen zij en dachten dat zij niet meer telden onder de menschen.

Zij leerden er veel afzien, zonder klagen, wanneer zij rilden van de koude, stampvoetend op het ijskoude slijk, en niets te drinken hadden dan koude koffie.

Wanneer de brandende koorts hen folterde, stonden zij klappertandend op hun post, weigerend heen te gaan, zich vastklampend, tot men hen op een draagberrie wegvoerde.

Zij waren groot, maar onbewust.

Had men hen helden genoemd, zij zouden er aan getwijfeld hebben.

Volgens hen, hadden zij nooit een ander leven geleid. Dit zou altijd onveranderd blijven voortduren.

Er bestond geen onderscheid tusschen de officieren en de soldaten. Alle manschappen en oversten vormden één enkel lichaam met dezelfde ziel. Allen, zonder uitzondering, dronken aan den lijdensbeker. Men kon hen voor broeders aanzien. De officier deelde zijn deken met den soldaat; deze bood zijn veldflesch zijn overste aan.

De mannen zelven konden malkander niet on-

derscheiden. De beste vriendschap verbond al die zoo verschillende menschen.

Bevelen waren overbodig. De overste vroeg. Wanneer niemand zijn oproep beantwoordde, vertrok hij eerst, en allen volgden hem.

Bedreigingen kende men er niet; zij waren er overbodig. De moreele waarde en de moed waren de beste teekenen van het bevel. De meest weerspannigen gehoorzaamden, de stugsten waren ontwapend.

Onverklaarbaar wonder! Die lieden, voor «wolven» door de vijanden uitgescholden, waren toonbeelden van eene alles opofferende bereidwilligheid.

Men zou hen bijna niet herkend hebben, wanneer zij hun plicht vervulden.

* * *

Luitenant M... was een schoon, hoogopgeschoten man. Gewezen officier der dragonders, ging hij naar het voetvolk over, ofschoon hij de kranige houding der bereden officieren, waarvan hij nog dikwijls blijken gaf, behield. Al de mannen keken onwillekeurig naar hem op, om de groote waardigheid die van zijn persoon uitging, wanneer hij door het rustig dorp stapte, het lichaam gespannen in de hemelblauwe vest, om zich naar het rapport te begeven.

Zijne wilskracht sprak door zijne gelaatstreken; zijn zwarte, schitterende oogen gaven getuigenis van zijne manhaftigheid; zijn fijne knevel verleende aan dit overigens wat sture gezicht een edele en kalme uitdrukking.

Hij had een bijzondere manier om tot de mannen te spreken. Zijn stem klonk zacht, streelend, maar overtuigend, en allen kwamen onwillekeurig onder de betoovering zijner woorden. Hij sprak met iedereen, wat ook hun rang mocht wezen, en dit met denzelfden eerbied en met dezelfde voorkomendheid.

Kon het anders of zulke man, die er voor zich geen vernedering in zag vertrouwelijk en vriendschappelijk met zijne ondergeschikten om te gaan, moest door hen geacht en bemind worden. Waar andere oversten, bij hunne bevelen, onverschilligheid of zelfs tegenstribbeling bij hunne ondergeschikten ontmoetten, vond deze algeheele onderwerping en blijmoedige instemming. Want overtuigd waren zij, dat hij nooit het onmogelijke zou gevegd hebben.

Bewust van de menschelijke nietigheid, zag hij hun mannenlijden, en deelde hun ellende.

Kalm en koelbloedig trok hij ten strijde. In de voorste loopgraven nam hij doorgaans dienst. Dan sloeg hij zijn wijden waterfrak om zich, en, zijn kaarten ter zijde en zijn verrekijker om den hals, ging hij boven op een ransel staan, om zijn mannen over het hoofd te kunnen zien. Zoo zacht en koelbloedig beval hij de salvos, dat allen zich gerustgesteld gevoelden.

In oogenblikken van angstvolle vertwijfeling volstond de klank van zijn stem, om de rust te doen wederkeeren.

Wie zijn wilskrachtig gelaat aanschouwde, voelde de kalmte in zich dalen. Wanneer er niet

gestreden werd, ging hij van man tot man, en legde vaderlijk de hand op de schouders der schuldwaarten, terwijl hij nu met een zacht woorde moed insprak. Deze keerden zich om, herkenden hun overste en glimlachten. Zoolang men hem in de loopgraaf wist, zelfs gedurende de meest gevaarlijke oogenblikken, dachtte men geen gevaar.

Hij was op de eer gesteld als de ridders der middeleeuwen.

Luitenant M... vocht zonder haat. Wanneer hij met krijgsgevangenen te doen had, behandelde hij hen op edelmoedige wijze. Hij eerbiedigde degenen onder hen, die zich kranig verdedigden, en sprak hen niet misprijzend aan. Nooit zou hij een ontwapenden vijand gesmaad hebben. Zijn vurigste verlangen was, zooals in vroegere tornooien, met genijke wapens met een Duitsch officier te vechten.

Zekeren dag, — het was den 10^{en} April 1915, — viel de compagnie te Quart-en-Réserve aan. Hij trok op, zijn mannen medestappend, sprong de eerste in de vijandelijke stelling, greep een geweer en vuurde, het lichaam slechts gedeeltelijk beschermd, juist als de mannen die naast hem stonden. Rondom hem vielen zijn soldaten, getroffen in het hart, in het aangezicht of aan het voorhoofd. Hij bleef onverschrokken voortvechten tot een kogel hem in volle borst trof.

Hij viel achterover, en zegde vaarwel aan zijn mannen rondom zich; een geratel in de keel... hij was dood!

Hij bleef voor den dood wat hij zijn leven lang was: een toonbeeld van edelen eenvoud. Hij wist, dat hij zou gedood worden. Een Fransch officier, placht hij te herhalen, moet de eerste zijner mannen wezen, en zich daarom de eerste in het gevaar werpen.

Hij deed wat hij zegde. Dit aanschouwde hij als zijn plicht. Hij zocht den dood niet op, evenmin als hij hem poogde te ontkomen. Het was alsof hij zijn bestaan niet kende. Hij viel omdat zijn soldaten rondom hem vielen. Daar er kogels voor hen bestemd waren, konden er ook voor hem wezen. Hij was niet beter dan zij. Vaak had hij het hun herhaald.

Daarom dacht hij aan sterven.

En zoo stierf hij.

* * *

Wanneer de oorlog losbarstte, en de reservisten hun plaats in het regiment hernamen, kwam een jonge onder-luitenant in een mooi uniform van Saint Cyrien.

Hij was een der aspiranten der benoeming van de « Groote Weerwraak », die men in der haast deed. Zijn fijn gelaat getuigde van jeugdigen leeftijd.

Ternauwernood aangekomen, trok hij de aandacht door zijn slanke houding en zijn prachtig uniform.

Weldra had hij aller liefde gewonnen, dank aan zijn hoffelijke manieren en zijn innemende, ofschoon wilskrachtvolle spraak.

Eenige oude reservisten, ontnuchterd en spotziek, schertsten om zijn ijver en om de stiptheid

waarmede hij de bevelen, die hem verstrekt werden, uitvoerde.

Eenigen verweten hem zijne handelwijze tegenover zijn ondergeschikten, in de kazerne, en dat hij de zaken te ernstig opnam.

Maar zijn offervaardigheid, zijn geestdrift en vooral zijn jeugdige ouderdom, gepaard met een edel karakter, sloegen alle beknibbelingen den kop in en deden hem weldra door allen eerbiedigen.

Zoo zag men stil-aan van alle verwijten af, en zijn beste vrienden werden diegenen, welke hem bij zijn komst het meest bespot hadden.

Te Champenoux gewond, vond hij eenige maanden later zijn regiment in het Priesterbosch terug, en van dit oogenblik af werd hij aller kameraad.

Hij had uit zijn school, die hij verliet om ten strijde te trekken, die hooge begrippen van eer medegebracht die de grondvesten van zijn gedrag vormden. Men had hem geleerd, dat het eerbefes de eerste bekwoming van een Fransch officier moet zijn, dat de dood niet bestond, en dat het gevecht het opperste feest is waarheen men trekt in parade-uniform!

Lafheid of vrees kende hij niet. Liever sterven dan achteruit gaan of de handen smeekend omhoog te steken.

Wanneer zijne afdeeling moest aanvallen, trok hij zijn schoonste uniform aan, en ging naar den vijand zooals naar de parade.

« Zoo hoeft een Fransch officier den dood te trotseeren », zegde hij, en voegde er aan toe: « Ik sterf liever als onder-luitenant in het Priesterbosch, dan als generaal op zeventigjarigen leeftijd. »

Zijn manschappen vergaven hem spoedig wat zij zijn gewoonten noemden, en die in den grond enkel uitingen waren van zielegrootheid. Hun eerbied voor hem grensde aan zelfverloochening. Zijn opgewektheid en blijmoedig karakter hadden hem aller sympathie verzekerd. Hij was eenieders makker, omdat hij de eerste soldaat der compagnie was.

Deze vriendelijke, zuivere jongeling, komend uit het huiselijk midden, telde onder zijn vrienden brutale kerels met lage zeden.

In zijn sekte was een kerel, wiens leven en aard totaal van de zijne verschilden. Die reus, L... genaamd, was een soort bandiet, een wezen buiten de wet. Maar hij was de dapperste onder de dapperen. Hij vocht met een wilde vreugd.

Zekeren dag ging hij op den rand der loopgraaf staan en beukte het hoofd der Moffen in, die langs een gang kwamen, met regelmatige, harde slagen, als een houthakker die een boom neervelt. Geen menschelijke inbeelding kan zich zijn gelaat voorstellen. Hij liet een valsche wenkbrauw boven het oog prikken, in de plaats van die welke verbrand werd. Zijn groote oogen vertoonden een harde uitdrukking en zijn gelaat was overdekt met litteekens.

Buitendien beroemde hij er zich op, een behendig hazen- en kippenvanger te wezen.

Het wijntje liet hij zich over 't algemeen lekker smaken.

Wanneer hij den jongen onder-luitenant voor

het eerst zag, fronste hij zijn geprikte wenkbrauw en bekeek hem met een nijldigen blik. Hij vond hem er niet tegen opgewassen, om kerels van zijn slag te kommandeeren, en liet dit duidelijk blijken.

Was de luitenant zich bewust van den indruk dien hij op zekere mannen teweeg bracht en wou hij dien uitwisschen?

Onmogelijk te zeggen. Wat er ook van weze, zijn meest geduchte tegenstrever, L..., werd schielijk zijn beste vriend, en dit in de volgende omstandigheden :

De kompagnie was zekeren dag te Moudières gelegerd, dicht bij een wijnkoopman, gereed om bij het eerste alarm op te rukken. Deze buurt leverde een zeker gevaar op voor jongens die, pas uit het Priesterbosch teruggekeerd, waar zij gedurende verschillende dagen van alles verstoken bleven, wisten dat zij weldra in het akelig woud konden geroepen worden, waaruit zij wellicht niet zouden wederkeeren.

Dien avond was het bovendien bitter koud, een « waarlijk te koude koude », naar een brandier beweerde.

De mannen rilden in hun schuur, waarvan de muren dreigden in te storten, door het daveren van den grond en 't dreunen der op eenige honderden meters afstand staande kanonnen.

De barreel was gefing voor mannen die alles moesten derven, dagelijks den dood trotseerden, en klappertandden onder hun versleten deken.

Dien avond was de barreel van den eigendom van geen en tel voor de jongens. Bij nachttijd drong L... in het naburig huis en keerde terug met verschillende emmers wijn, die de soldaten zorgvuldig ledigden, en dit zonder de geringste gewetenswroeging.

Den volgenden dag stelde men den diefstal vast. Zou de dader gestraft worden? De onderluitenant verscheen en fronste de wenkbrauwen.

« L... », zegde hij krachtadig en kalm, « ik zou u moeten straffen. Daar gij echter in de kompagnie schier onmisbaar zijt, en Frankrijk al zijn kinderen noodig heeft, laat ik u gaan. Voor eenmaal neem ik alles op mij. Zwijg! Maar ginder boven », zegde hij, den rand van het Priesterbosch aantoonend, « tusschen ons beiden. »

Sedert dit oogenblik groeiden de vriendschappelijke betrekkingen tusschen beiden voortdurend aan.

Wekenlang streden zij naast elkander. Niets kon het goed humeur verdrijven dier twee mannen, die steeds naast malkander waren als het heerlijk zinnebeeld van heel het vaderland, ten strijde getrokken voor de verdediging van het heiligste pand.

Eens gebeurde het, dat beide vrienden gezellig koutten in de loopgraaf.

« Zeg eens, luitenant », zegde L..., « zoo ge u na den oorlog niet te trotsch houdt, en wij weer burgers zijn, dan neem ik u bij graaf X... mede op jacht. We zullen natuurlijk de jachtwachters moeten vermijden. Maar wat wilt ge, ik ben niet uit de hooge wereld en ge zult misschien mijn uitnoodiging niet aanvaarden! »

Zekeren dag viel op hem het lot om met eenige soldaten een gang aan de kromming van Quart-en-Réserve te verdedigen. Vier en twintig uren bleef hij te midden een regen van handgranaten, vooraleer afgelost te worden!

Hij wreef met zijn mouw over het voorhoofd en zegde :

« Was me dat een drankje. Hebt u geen slok genever voor mij, luitenant? »

De onderluitenant stak hem zijn veldflesch toe.

En er was niets bekoorlijker en komischer dan de vriendschap tusschen die twee mannen, komend uit de twee polen der samenleving, tusschen dien bandiet en dien jongen, welgemanieren en geleerden officier, en die thans beiden in het Priesterbosch rusten. Onbekende helden, voor eeuwig in den dood vereenigd!

De soldaat sneuvelde eerst.

Korten tijd nadien kreeg de luitenant bevel een loopgraaf aan te vallen. Hij rukte op, aan het hoofd der eerste aanvalsbaar, met zijn gewone opgetogenheid.

Hij was glad geschoren en had voor die gelegenheid zijn mooiste uniform aangetrokken. Heelaas, de strijd was bitter en wreed, en, wanneer hij de Duitsche stelling naderde, verwarde zijn sekte zich in de pindraadversperringen, en werd bijna totaal weggemaaid.

Slechts dagen nadien vond men het lichaam van den jongen onderluitenant weer.

Hij lag op den rug, met een kogel in het hart. Zijn gelaat was nog altoos edel en schoon. Zelfs na het leven bewaarde hij de zonnige jeugddrukking, waarmee hij bij zijn mannen op dien Augustusmorgen kwam. Maar zijn levensdroom was verwezenlijkt : sneuvelen, met een kogel in het hart, het gelaat fier naar den vijand gekeerd.

Op zijn graf zou men kunnen beitel en hebbelen wat L..., eenvoudige hulde van een zijner mannen, vaak herhaald had :

« Hij sprong al jokkend te midden der kogels. »

* * *

Die strijders waren schitterend in hun heldenmoed. Anderen bleven bedaarder, maar hun gedrag dwingt niet minder bewondering af.

Hij was een nederige wijngaardenier, uit Champagne. Zijn puntbaardje stond hem niet slecht. Zelden mengde hij zich in een gesprek en leefde in zichzelf gekeerd. Wanneer hij niet van dienst of van de wacht was, zat hij in den gourbi, schrijvend bij het weifelend licht eener kaars : « Liefste vrouw... ». Hij was gehuwd, en zegde eens, dat hij op een brief wachtte, die hem de geboorte van een kindje zou melden.

Wanneer de brief, dien hij elken dag schreef, voleind was, stond hij recht en trok de wacht op. Vaak bleef hij langer bij de schietgaten dan hij moest. Nooit uitte hij een klacht. Wanneer hij een gang graafde, werkte hij langzaam, maar volhardend. Steeds was hij de eerste, wanneer de sergeant mannen vroeg om op patroelje te gaan.

« Maar neen, Legras, blijf toch. Ge weet wel,

Weg die de vijandelijke stellingen in het Priesterbosch scheidde.

dat ik nooit gehuwden op patroelje medeneem. Dit is werk voor de jongmans. »

« Dan is men niet zoo goed als de anderen om de Moffen te gaan bezoeken, omdat men kinderen heeft? Waar is mijn boog? Ik ga ! »

Hij kende geen schrik en volbracht eenvoudig zijn werk, even rustig als hij aan zijn vrouw schreef.

Zekeren dag werden de patroeljes aangevallen en zij keerden ijlings naar de lijnen terug. Hij bleef bedaard, kwam na de anderen weer, even rustig alsof hij in zijn wijngaard wandelde, in Champagne, bij zonnig zomerweder. De schildwachten, niet wetend dat hij nog achter was, bemerkten een zwarte gedaante, die langzaam naderde, en vuurden. Hij begon te lachen en, de handen in de zakken, sprong hij in de loopgraaf.

Zelfs gedurende de bloedige gevechten, wanneer de sekte min of meer ontzenuwd geraakte en de oversten van links naar rechts liepen, bevelen roepend, verroerde hij zich niet. Hij stond onder den regen van handgranaten bij zijn schietgat en las een brief van zijn vrouw.

« Welnu, Legras, en uw kleine? Hebt ge er nieuws over? »

Zijn gelaat helderde op.

« Ja », zegde hij, « hij zal een flinke jongen worden. »

's Avonds viel de sekte aan. Hij vertrok al loopend, sprong in de stukgeschoten stelling en streed er met zijn gewone bedaardheid. Plotseeling viel hij neder, in pijnlijke stuiptrekkingen.

« Sergeant », jammerde hij, « ik ben door een kogel in den buik getroffen. Water... te drinken... Oh !... aïe, te drinken... »

« Ziehier wat genever ! »

« Neen, water... Oh ! wat doet dat pijn !... »

Hij lag onder in de loopgraaf. Gedurende eenige oogenblikken bleef hij zich pijnlijk wringen ; dan viel zijn hoofd achterover, en hij blies den laatsten adem uit onder 't prevelen van een

naam, die op zijn reeds bleekte lippen wegstierf...

* * *

Boven al de machinegeweer-sekties van het regiment, schitterde die door luitenant R... bevoelen uit. Geen enkele kon haar evenaren voor wat betreft de snelheid der verplaatsingen en de zekerheid waarmede de bevelen werden uitgevoerd.

Groot, met een gitzwarte baard, zaten zijne kleine, vlugge oogen verborgen achter dikke wenkbrauwen. Gewezen adjudant, sedert den oorlog tot officier bevorderd, was hij ruw en hard als de onder-officieren in werkdadigen dienst.

Hij deed zijn machinegeweren manoeuvreeren net als in vreedetijd. Maar zijn manschappen duiden hem zulks niet ten kwade. Zij wisten dat, indien hij zich voor hen streng toonde, hij dit nog meer tegenover zichzelf was, en in moed allen overtrof. Ook hadden zij een grenzeloos vertrouwen in hem en zij gehoorzaamden hem blindelings. Hij was hard, maar eerlijk. Hij sprak weinig, lachte nog minder en bepaalde zich over het algemeen bij de noodige bevelen.

De pijp steeds tusschen de lippen, wandelde hij langzaam, leunend op een zwaren stok, de loopgraven door, zonder er zelfs aan te denken het hoofd te buigen of zich te bukken, wanneer hij voorbij niet-beschutte gangen stapte.

Zijn jongens kenden hem door-en-door en eerbiedigden hem. Hij pochte niet op zijn moed, die schier onbewust op bedaardheid en volledige zelfbeheersching berustte.

Zelfs tijdens de hachelijkste oogenblikken, in de gevaarlijkste stellingen, zouden zijn soldaten er niet aan gedacht hebben zich te verroeren of zich door schrik te laten overwinnen : hoe kon het anders, wanneer zij hun overste daar voor zich zagen, zoo rustig, het pijpje tusschen de lippen, allerhande toertjes met zijn stok uitvoerende.

Ook, was er een moeilijk punt te behouden, dan wendden zijne oversten zich onvermijdelijk tot zijn sekte. En of hij er trotsch om was ! Niemand wist het ; zijn kleine oogjes verloren niets van hun levendigheid, zijn gelaat bleef even koud.

Op het einde der maand Maart 1915 moest een kompagnie van het regiment aanvallen en zich meester maken van een post, op den weg van de herberg « Sint Pieter » naar Régnieville, op zoo wat een honderdtal meter links van het Priesterbosch. Luitenant R... kreeg bevel den aanval met een machinegeweer te steunen.

Zoodra de kleine stelling veroverd was, snelde hij met zijn machinegeweer toe, sprong in de omgewoelde Deutsche loopgraaf, en stelde zijn stuk zoo kalm en koelbloedig op, als ware het voor een doodgewone oefening geweest ; middeledertijl nochtans vlogen de kogels hem sissend voorbij.

Steeds even kalm en onvervaard, beval hij op zachten, maar bondigen toon :

« Een weinig voorover buigen ! Ziet toe of de lont in orde is !... Vooruit, jongens ! »

« We zijn gereed, luitenant! »

« Trommel 0. Bewegingsmaat 3. Op driehonderd meter vuur. »

En het machinegeweer knalde, kort knetterend.

« Genoeg! Alle vijf minuten een band! »

Terwijl de eene, links van het stuk, de voorraadkisten in regel bracht en de banden aanbond, joeg een andere, den vinger op den trekker, het lichaam iets achterover gebogen, de oogen onafgewend op het doel gevestigd, af en toe een regen kardoezen naar den vijand.

De luitenant stond nog altoos recht, turend met gespannen aandacht in den somberen nacht. Hij verstrekke zijn bevelen, geenszins lettend op de menigte kogels die hem om de ooren floten.

Plots nam het vijandelijk vuur in hevigheid toe; woeste gillen stegen uit de vijandelijke loopgraven op.

« Vuur! » gebodde de luitenant.

Hij boog zich voorover en deed het machinegeweer sneller gaan.

Terstond hielden de kreten op en verminderde het vijandelijk vuur. De tegenaanval was gebroken.

De officier hernam, zich tot een zijner soldaten wendend:

« Haal gauw twee nieuwe kisten! De anderen, opgepast! »

En hij sloeg zijn uitgedoofde pijp uit.

* * *

Hij stierf even bedaard als hij geleefd had.

Zekeren dag had hij zijn stuk in een der loopgraven van het Priesterbosch opgesteld. Onverwachts brak het vuren van uit de vijandelijke stelling los. Zooals hij gewoon was, stak hij zijn hoofd boven de kanteelen uit.

Een kogel trof hem vlak in het gelaat. Hij viel.

De compagnie verloor met hem haar besten aanvoerder. Er was niet één als hij om de jongens vertrouwen in te boezemen en in gevaarvolle omstandigheden een stelling te behouden en te verdedigen.

Wel waren sommigen schitterender in hun heldenmoed, doch niet één kon hem in kalmte overtreffen.

VI.

Brankardiers!... Brankardiers!...

Roemrijke helden, wier namen nooit meer zullen vermeld worden, helden bij uitnemendheid, omdat hun taak zoo ondankbaar was, omdat zij groote gevaren moesten trotseeren, zonder zich te kunnen verdedigen; omdat zij door een vijandigen kogel konden getroffen worden, zonder de gelegenheid te hebben op hun beurt te schieten! Wie kan of zal ooit hun opofferingsgeest beseffen?

Wat waren zij groot en edel wanneer zij, beladen met de zware berrie, zoo voorzichtig mogelijk, door al de moeilijkheden en gevaren heen, den verplegingspost trachtten te bereiken.

Brankardiers!... Brankardiers!...

Hun taak was des te ondankbaarder, daar zij,

zonder rechtstreeksche bevelen, aan zichzelf schier overgelaten waren.

Zij vervulden een dringenden, maar niet vereischten plicht, wiens waarde niet te bepalen was.

Nooit kendet gij rust. Nooit kondt gij zeggen: « Thans is onze taak volbracht! », want terwijl gij een gewonde wegvoert, riep er reeds een andere uw hulp in. Hem ook moest ge opnemen en naar den hulppost brengen, bij den Dikken Eik, in de vallei der Keuken of te Montauville!

Zij baanden zich een weg te midden van lijken, prikkeldraad en takken, langs slijkerige gangen. Niet zoohaast hadden zij het doel bereikt, of wederom begon de tocht naar de vuurlijn, vaak onder het hevigste bombardement, om nieuwe ongelukkigen te halen, en dan andermaal terug te keeren.

Af en toe moesten zij, onder een geweldig geweervuur, de gewonden ter hulp snellen, die tusschen twee vuurlijnen waren neergeveld.

Geen overste legde hun zulks op; wel hun medelijdend hart. Zij wisten, dat zij konden gedood worden, dat een vijandelijke kogel hen misschien treffen zou, nadat zij hun gewonde hadden opgetild. Toch gingen zij, kruipend, hun berrie achter zich slepend, want zij wisten dat er, ginder ver, ongelukkige slachtoffers moesten liggen, wier hartverscheurende stem op hunne gevoelens van broederliefde en liefdadigheid beroep deed en zuchtten en riepen op hunne komst!

Helaas, dikwijls, zeer dikwijls keerden zij niet meer weer!

Brankardier!... Brankardier!...

Het gebeurde dat een arm menschenwtak, wiens bloed op het bruine zeildoek overvloedig vloeide, zijn geel gelaat vertrok en stierf in een akelig geratel, terwijl de brankardiërs hun handen bezeerden aan de plotse krommingen der gangen, aan den prikkeldraad of aan de steenen.

Dan namen zij dit arm, zielloos lichaam op, legden het ergens buiten de loopgraaf, of, zoo mogelijk, begroeven het, om weer aanstonds een andere gewonde te halen, misschien een vijand, wiens bloed zich mengde op de berrie met dat van den even te voren weggedragen Franschen soldaat!

* * *

« Brankardiers!... Brankardiers!... Te drinken!... »

Zij die hem voor het eerst benaderden, konden hem voor zieke aanzien, zoo mager en bleek was hij. Wanneer men hem dan aan het werk zag, begreep men eerst zijn echten heldenmoed.

Ofschoon hij zwak van gestel was, had hij er nooit aan gedacht zich te laten achteruit zenden, naar het een of ander bureel, buiten het gevaar. Hij had zulk eenvoudig gedacht van zijn plicht, dat hij zich nooit had kunnen inbeelden, elders te moeten wezen. Die plaats was hem aangewezen; hij wilde er blijven, tot de dood kwam.

Nooit kloeg hij, nooit verzocht hij om eenige lotsverzachting. Steeds was hij de eerste, wan-

neer er vrijwilligers noodig waren om de gewonden op te rapen. Altoos bood hij zich aan met zijn bleek en mager gelaat, u bekijkend met groote, diep-ingedrukte oogen. Zijn stem was zacht en rustig.

Men had hem als brankardier aangewezen.

Maar hij vond, dat hij niet voldoende zijn plicht vervulde in deze hoedanigheid. Hij hadde veel liever het geweer gehanteerd.

Zekeren dag zag men hem, na een aanval, zijn armband afnemen en, alléén, met geweer en kardoezen, naar den vijand oprukken.

« Daar de kameraden zich laten dooden », zegde hij, « moet ik ook mijn plicht doen ! »

Maar de kogels wilden hem nog niet raken.

Wist hij zelf of er een kogel voor hem zou bestemd zijn? Had hij wel degelijk het bewustzijn van wat de dood was? Men kon er aan twifelen.

Wanneer het regiment in het Priesterbosch aankwam, hadden de Duitschers een kunstmatige haag opgesteld voor hun loopgraven, ten einde hun toe te laten te werken zonder gezien te worden en hun gangendoolfhof te maken, die de verovering van het bosch zoo moeilijk en lang maakten.

De kapitein gaf bevel aan een eskouade het terrein te gaan verkennen achter de haag. Wanneer de eskouade genaderd was, werd zij van terzijde door verborgen machinegeweren onder vuur genomen en bijna geheel vernietigd.

's Avonds stelde een adjudant voor, een opzoeking te gaan doen naar de vermisten.

G..., met zijn bleek en bedaard gelaat, bood zich de eerste aan. Geruischloos kroop hij door het sparhout tot hij zijn vermoorde kameraden weervond.

Terug in de loopgraaf gekeerd, verstrekke hij inlichtingen aan zijn overste. Deze, wantrouwig, scheen aan zijn woorden te twifelen, en beschuldigde hem, niet tot aan de haag te zijn gegaan.

G... bekeek hem een oogenblik met zijn groote, rustige oogen — misschien was hij bleeker dan naar gewoonte —, maar sprak geen woord.

Hij maakte van de avondschemering gebruik, om ongemerkt de loopgraaf te verlaten en zijn doode kameraden te naderen. Daar, op slechts enkele meters van den vijand, verzamelde hij hun bajonetten, en keerde welhaast terug, om zijn kostbaren buit aan de voeten van zijn sergeant te gaan neerleggen.

Daar het zicht der lijken hunner kameraden de manschappen droevig stemde, telkens wanneer zij boven de kanteelen keken, vertrok de kleine brankardier andermaal den volgenden nacht, geheel alleen, en bracht de tien lijken, één voor één, terug in de eigen stellingen.

Zoo volbracht hij zijn plicht, gedurende lange maanden, met een bewonderenswaardige zelfopoffering. Nooit vroeg hij naar rust. Dag en nacht zag men hem gaan tot aan de knieën in het water der gangen plonsend, en, wanneer de gewonde kameraden zijner kompagnie vervoerd waren, ging hij, rust noch verpoozing

kennend, de gewonden eener andere kompagnie bijstaan.

Zelf bij vollen dag toog hij, onbeschermd, langs plaatsen waar het kogels regende. Hij keerde met hetzelfde rustig en onverschillig gelaat terug, een lijk op de schouders dragend.

Men zag hem overal, met zijn vuilen, rooden halsband en zijn slijkerigen kepi tot over de ooren op het hoofd gedrukt.

Zekeren dag was het lijk van een luitenant bij de vijandelijke stelling, na een gevecht, achtergebleven. Zooals honderden malen te voren reeds gebeurd was, vertrok hij, gansch alleen. Langen tijd bleven zijn kameraden op hem wachten, steeds in het gedacht, dat hij ging te voorschijn komen met een gewonde of een doode op de schouders.

Men zag hem nooit terug.

Eindelijk, langen tijd nadien, vernam men van Duitsche krijgsgewonden, dat hij door een schildwacht gedood werd, op het oogenblik dat hij een gewonde wou opnemen.

Zoo hij met volle bewustzijn werd neergeschoten, dan moet hij op dit oogenblik stellig gelukkig geweest zijn.

Zijn gelaat veranderde denkelijk niet. Hij bleef even ziekelijk bleek en onverschillig tegenover den dood, dien hij met diezelfde bedaarde oogen kon aanschouwen, als tegenover het leven.

* * *

Brankardiërs !... Brankardiërs !...

En toch, bij de vervulling van dit ondankbaar werk oogstet ge meer verwijten dan lofbetuigingen.

Ge werdt niet alleen door uw oversten gestraft, die beweerden dat ge nooit bij der hand waart, maar ge waart ook de prooi der dringende klachten van de gewonden, die u verweten niet vlug genoeg te wezen, en die u met stervende stem water vroegen, dat ge hun niet geven kondt.

Nooit heeft een gewonde u bedankt, nooit kwam er in zijn pijnlijke klacht een woord van dank voor u, die de hardste taak volbracht om den ongelukkige aan den dood te ontrukken.

Brankardiërs !... Brankardiërs !...

Als een nachtmerrie plaagden die woorden u voortdurend. Zij stoorden uw rust, hommelden aan uw ooren, wanneer ge, door vermoeienis uitgeput, eindelijk waart ingesluimerd. Neen, voor u waren er geen lange, kalme uren weggelegd. Ge hadt het recht niet te slapen, ge hadt het recht niet te rusten.

Wat moet u de ondankbaarheid der menschen dan ook zwaar geweest zijn !...

Er waren in de loopgraven en in de gangen altoos dooden, die moesten verwijderd worden ; soms nog slechts lappen vleesch, soms afgerukte armen of verbrijzelde hoofden, waarvan het zicht de soldaten wrevelig maakte. Gij waart altijd op post, tildet den droeven last op uwe berries, om hem, met een traan van medelijden voor al het menschelijk lijden in uwe oogen, ergens aan de rustige aarde toe te vertrouwen.

* * *

D..., kleine landbouwer, uit de Vogezen, had altoos een glimlach op de lippen. Hij kende evenmin vermoeden. Nooit weigerde hij zijn diensten en scheen zijn leven lang brankardier geweest te zijn. Onledig zag men hem nooit; werken was voor hem leven.

De lange gangen, waarin 't water hoog stond, trokken hem aan. Dol-graag hanteerde hij er de zware berries. Dan voelde hij zich gelukkig, rok zijn mond tot aan de ooren open, vertelde grove moppen, en hield zijn berrie stevig vast in zijn sterke handen van buitenmensch.

Wanneer er aan geen gewonden hulp te bieden was, dan ging hij op zoek: Vermisten waren er toch altijd, zei hij. Helaas, zijn moed was zijn dood.

Zekeren dag zocht hij een officier op, die tusschen de vijandelijke lijnen moest gevallen zijn. Zagen zijn vrienden hem niet heengaan? Nam men hem voor een vijand? Een onvoorzichtige Fransche schildwacht kreeg hem in 't oog en vuurde. Hij viel!

Weinige dagen nadien vond men hem, gelegen naast het lichaam van den gewonde, dien hij zocht.

* * *

Zij waren helden, zonder het te weten...

In de X... kompagnie bevond zich ook zulke held. Was zijn gestalte zeer klein, zijn geestigheid trok des te meer aller aandacht. In de Parijzer straten was hij opgegroeid. Om zijn honderden liedjes, was hij de held van het gezelschap, vooral wanneer zijn groote, spotzieke oogen zijn talent aanvulden. In den beginne was 't maar een bangerik, zeiden de mannen, want gedurig bukte hij het hoofd en een gevaarvolle taak liet hij liefst aan de kameraden over. Maar de schrik was er gauw uit; men gekscheerde er immers mede, en daartegen kwam natuurlijk zijn kwajongenskarakter in opstand, en daar een Parijzer straatbengel over het algemeen niet duldt, dat men hem uitlacht, gebruikte hij al zijn wilskracht om den bestaanden indruk te doen veranderen.

Hij slaagde er in, en op zulke merkwaardige wijze, dat men hem weldra een der dappersten noemde.

Dank aan een bewonderenswaardige zelfbeheersching, onderdrukte hij den walg dien hij voelde om een lijk aan te raken of een gewonde te verzorgen. Weldra zelfs muntte hij door zijn liefdadigheidszin uit.

Telkens er een gewonde tusschen de lijnen lag, wachtte hij tot hij alleen was, om den ongelukkige hulp te bieden en hem achter de vuurlijn te brengen.

In den beginne keken de jongens verwonderd op. Weldra bemerkten zij, dat hij dapper was, en men eerbiedigde hem. Maar om het doel te bereiken dat hij betrachtte, om zijn natuurlijke afstooting totaal te overmeesteren, was geen poging hem te zwaar, geen wapen hem te machtig.

Maar wederom: het gewoon lot der helden trof dezen dappere!

Een granaat doodde hem in een der gangen, op het oogenblik, dat de kleine straatjongen de

volheid van zijn wilskracht en opofferingsgeest betoonde aan zijn ongelukkig getroffen makkers.

« Die kleine groote ziel was heengevlogen! »

* * *

Brankardiërs!... Brankardiërs!...

Ge waart te eenvoudig, te dapper! De kogels zoeken helden. Het leven was u niet waardig. De dood trof u, den eene na den andere. Thans leeft er van u allen nog één enkele, maar te verminkt om ooit het bosch terug te zien dat uw aller graf werd.

Zoo veel opofferingsgeest doodde u achtereenvolgens. De afgrond trok u aan. Ge hoordet de doodende kogels niet, die als bijen rond uw ooren dommelden.

Ge vertrokt bij vollen dag, luisterend alleen naar de jammerklachten der gewonden, tot op het oogenblik dat een kogel, door een laffen vijandelijken schildwacht afgeschoten, u trof.

Dan vielt ge zwaar ten gronde; de dood plofte u neer, terwijl gij zelf een ander leven wildet redden!

* * *

Helaas, tijdens de lange maanden van lijden en heldenmoed, die de divisie in het Priesterbosch beleefde, betaalden anderen ook met hun leven de eenvoudige vervulling van hun plicht.

Gelijk de brankardiërs, vond meer dan één verbindingsagent den dood terwijl hij de bevelen naar de sekties overbracht.

Hun taak was zwaar, vooral in dit bosch, waar het verkeer vaak langs onbruikbare gangen geschiedde, en waar men des nachts de wegen niet kon bespeuren.

Nochtans moesten de bevelen gebracht worden. Men moest zich, kost wat kost, een weg banen, de schuilplaats van den kommandant vinden, terugkeeren onder een hevig bombardement en de sektie óf vernietigd óf krijgsgevangen weervinden.

Hoeveel dapperen vonden niet aldus den dood bij de kromming van een weg!

Een dof gefluit, een schielijke ontploffing, en de verbindingsagent viel, het lichaam door een bom aan stukken gereten!

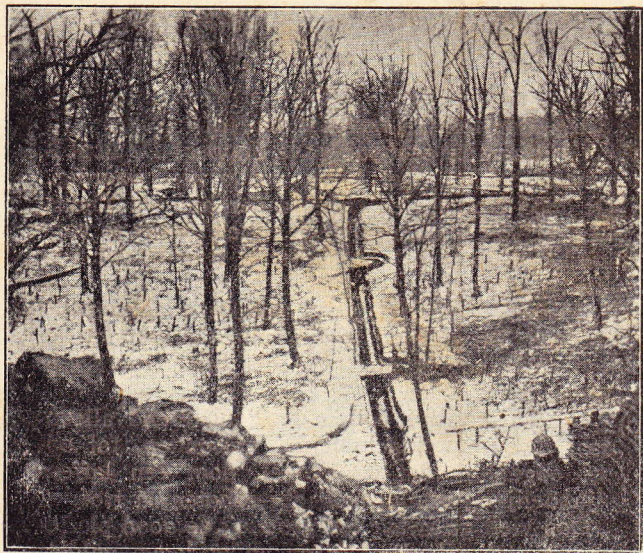
Er waren er die, om niet langs die slijkerige gangen te moeten gaan, waar zij hun weg verloren en zich aan prikkeldraad bekeerden, buiten de loopgraven sprongen, en aldus, zonder andere beschutting dan de verwarring der takken, hun weg al loopend vervolgden.

Het was dan een vlucht als die van bijen voor het onweer, en de man viel, met een klein vlekje bloed op de vuile kapotjas.

's Nachts was hun zending nog tragischer.

Onverwachts waren in een der loopgraven al de kardoezen opgebruikt, op het oogenblik dat de vijand tot een aanval ging besluiten. De kapitein verstrekte een bevel. De verbindingsagent vertrok, loopend met voorover gebogen hoofd langs de slijkerige gangen, zijn weg bij middel eener kleine elektrische lamp verlichtend.

Maar 's nachts kregen de gangen een heel ander uitzicht. De man dwaalde van den weg af,

Het Priesterbosch. Zicht op de loopgraven
van de « Mouchoir. »

keerde op zijn stappen terug, plonsend tot aan de knieën in oude, verlaten gangen. Hij week verschrikt, maar door een bovenmenselijke krachtinspanning overmeesterde hij zijn angst, vorderde zijn weg te midden van het oorverdoovend lawaai der bommen onder de takken, der steenen of stukken staal, die dichter en dichter vielen. Hij liep, zich het hoofd tegen de rotsachtige wanden bezeerend, tot hij in het slijk plat uitgestrekt nederviel. Zijn lantaarntje doofde uit; hij zocht zijn weg al tastend, bijwilden een ijskoud lijk aanrakend!

Eindelijk bereikte hij de schuilplaats van den kommandant en maakte het bevel over; dan keerde hij op zijn stappen terug, verloor andermaal den juisten weg, doolde lange uren in de gangen en vond eerst bij 't krieken van den dag zijn kompagnie terug, waar de kapitein hem wellicht met een nieuwe zending ging belasten.

Eén onder hen onderscheidde zich door zijn dapperheid, te meer daar hij minder opgewassen scheen voor die zware taak. Klein, tenger, met een dik hoofd, bekende hij nooit dat hij vermoeid was, en veel liever ware hij onderweg gestorven, dan een klacht te uiten.

Steeds vertrok hij al loopend, plonste door water en slijk en hernam zijn gang met die ruwe wilskracht, die den grond van zijn karakter vormde. Dat hij zich hooge krachtinspanningen getroostte en tegen menige moeilijkheid worstelde, was voor niemand een geheim: zijn getrokken gelaat was er het sprekend bewijs van. Hij was overal bij, altijd gejaagd, vaak bleek, de kogels met een ware doodsverachting trotserend, alle gevaar misprijzend.

Zekeren daar ontlofte een zware bom naast hem en omwoelde de aarde in het ronde. Slechts aan zijn kleine gestalte had hij zijn levensbehoud te danken. Een glimlach speelde om zijne lippen. Hij vond dit heel aardig.

Men had schoon te herhalen:

« Mijn kleine D..., neem dien gang niet, de kogels vliegen er van terzijde in. »

Voor antwoord gaf hij slechts, met een misprijzend glimlachje:

« Wat geeft dat? Vandaag of morgen.... Ge weet wel, dat men uit dit gevloekt bosch niet wederkeert. Bekommer u niet om mij. Indien ik moet gedood worden, dan zal ik net als de kameraden vallen. »

En hij vertrok om het bevel over te brengen, zonder acht te slaan op de verwittiging noch op de fluitende kogels, die met een doffen slag tegen de steenen aanvlogen.

Hij was zoo klein en liep zoo snel, dat zij hem niet zagen.

VII.

Het was op den rand van Quart-en-Réserve, op het plein in vorm van rechthoek, begrensd langs den Zuiderkant door den Dikken Eik.

Een kompagnie poogde zich door omsingeling meester te maken van de groote blockhausen, bij het bosch opgesteld, en nadat zij zwaar door het vuur van goed verborgen machinegeweren beproefd werd, was zij in haar loopgraven op den rand van het bosch weergekeerd, niet ver van daar eenige dooden op het plein achterlatend.

Een betrekkelijk rustige nacht volgde op dien dag, die zoo verschrikkelijk was geweest voor de jongens. Thans groeven zij een gang, om te trachten de blockhausen onderaardsch te omsingelen en hen in de lucht te doen vliegen.

Eenige schildwachten stonden bij de schietgaten opgesteld en bewaakten zorgvuldig het plein.

Geen woord werd gerept. De dood van talrijke vrienden bedroefde de manschappen, en zij werkten in stilte of trokken op hun beurt de wacht op.

De maan rees langzaam in den sterrenhemel en wierp haar flets licht op de aarde.

Plots schrok een der schildwachten, die het plein van uit een schietgat bespiedde.

« Sergeant, zou men niet zeggen dat er zich iets beweegt, ginds, tusschen de lijken? »

Inderdaad, eenige meters verder onderscheidde men vaag eene beweging in het flauwe maanlicht, die aanstonds weer verdween in de zwarte massa der ziellooze lichamen.

Weldra echter herbegon de sombere gedaante zich weer te bewegen; het was eene duidelijk te onderscheiden menschelijke gedaante, die zich langzaam, steunend op beide handen, oprichtte.

Een zwak, pijnlijk roepen volgde, als een opgersten gil, in de geheimzinnige stilte van den helderen maneschijn:

« Brankarliers!... Te drinken!... Oh!... »

Dan stortte het lichaam weer neder.

Onder de verslagen schildwachten durfde langen tijd niet één een woordje wagen.

« Maar het is toch Etienne! » klonk het eindelijk.

« Spreek niet zoo luid; de Mofsen liggen op drie meter afstand. »